

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Haridusteaduste instituut
Humanitaar- ja sotsiaalinete õpetamine põhikoolis õppekava

Klaara Saar
EESTI JA UKRAINA ÕPILASED ÜHISES KOOLIKESKKONNAS VENE-UKRAINA SÕJA
AJAL: EESTI LASTE VAADE
Bakalaureusetöö

Juhendaja: kaasprofessor Dagmar Kutsar
Kaasjuhendaja: õpetajahariduse nooremlektor Pihel Hunt

Tartu 2023

Kokkuvõte

Eesti ja Ukraina õpilased ühises koolikeskkonnas Vene-Ukraina sõja ajal: Eesti laste vaade

Vene-Ukraina sõjast tingitult on Eestisse emigreerunud Ukraina peresid, muuhulgas on Ukraina sõjapõgenikest lastel õigus ja kohustus Eestis oma haridusteed jätkata. Selle pärast on Eesti haridustöötajate ees uudne probleem, kuidas Ukraina kooliealisi sõjapõgenikke Eesti koolidesse võimalikult valutult liita. Bakalaureusetöö eesmärk on välja selgitada Eesti laste arvamus seoses Ukraina sõjapõgenikest õpilaste lisandumisega Eesti koolikeskkonda. Uurimus põhineb kahel grupiintervjuul õpilastega, kellel on kokkupuuteid Ukraina põgenikest õpilastega. Analüüsisist selgus, et õpilaste hinnangul on Ukraina sõjapõgenikest laste toetamine koolis ning õpilastevaheline integratsioon olnud ebapiisavad. Õpilased teevad mitmeid ettepanekuid koolikeskkonna parendamiseks. Neist kõige olulisemaks peavad nad suhtluspõhiste sekkumiste rakendamist ühise kooliheaolu loomisel.

Võtmesõnad: koolikeskkond, kooliheaolu, Ukraina sõjapõgenikest lapsed Eesti koolides

Abstract

Estonian and Ukrainian students in shared school environment during the Russia-Ukraine war crisis: from Estonian children's point of view

Due to the Russia-Ukraine war many Ukrainian families have immigrated to Estonia. Ukrainian children have the act and deed to continue their education in Estonia. However, it makes Estonian schools face a new problem of how to integrate Ukrainian school-aged refugees to schools as well as possible. The aim of the bachelor's thesis is to find out Estonian children's opinions about the Ukrainian students in Estonian school environment. The study draws data from two focus group interviews with Estonian students who have been in contact with Ukrainian students. The analysis shows that in their opinion, support and integration of Ukrainian refugee children is sufficient. Estonian students recommend communication-based interventions to be the most important to improve common well-being at schools.

Keywords: school environment, well-being in school, Ukrainian war refugee children in Estonian schools

Sisukord

Sisukord.....	3
Sissejuhatus.....	4
1. Teoreetiline ülevaade	5
1.1. Hariduse õiguslik taust	5
1.2. Koolikeskkond ja kooliheaolu	5
1.3 Ukraina sõjapõgenikest lapsed Eestis	7
1.3.1. Sõja mõjud inimese vaimsele tervisele	7
1.3.2. Võimalikud tegevused Ukraina sõjapõgenike toetamiseks koolis	7
1.3.3. Ukraina sõjapõgenikest lapsed Eesti koolis: ülevaade esmastest lahendustest koolides	8
1.4. Teoreetiline lähenemine lapsele.....	9
2. Metoodika	10
2.1 Valim.....	10
2.2 Andmekogumine.....	10
2.3 Andmeanalüüs	12
3. Tulemused.....	13
3.1. Eesti õpilaste kogemused seoses Ukraina õpilaste lisandumisega nende klassi.....	13
3.1.1. Muutused koolikorralduses	13
3.1.2. Muutused kaasõpilastega suhtlemisel	15
3.1.3. Muutused õpetajate tegevuses	18
3.2. Eesti õpilaste ettepanekud seoses Ukraina ja Eesti laste ühise koolikeskkonna parendamiseks.....	19
3.2.1. Eesti ja Ukraina õpilaste suhtlemine.....	19
3.2.2. Kooliülesed tegevused	20
3.2.3. Õpetajate tegevus.....	20
3.2.4. Õpiabi.....	21
4. Arutelu.....	21
Autorsuse kinnitus.....	25
Kasutatud kirjandus.....	26
Lisad	
Lisa 1. Intervjuukava	

Sissejuhatus

Venemaa rünnaku tõttu algas 24. veebruaril 2022 Ukraina territooriumil Vene-Ukraina sõda. Suur osa ukrainlasi on pidanud kogema sõjast tingitud suuremahulist laastamistööd ja vägivalda. Hävinenud on paljude ukrainlaste kodud ning kodupiirkondades asuvad koolimajad, haiglad ja muu taristu; üle 8 miljoni ukrainlase, peamiselt naised ja lapsed on elukõlbmatute ja otseselt elule ohtlike elamistingimuste tõttu emigreerunud erinevatesse (Euroopa) riikidesse (International Rescue Committee, 2022). Eesti riik on Vene-Ukraina sõja algusest saadik toetanud Ukrainat ja Ukraina sõjapõgenikke erineval moel (Siseministeerium, 2022; Valitsuse kommunikatsioonibüroo, 2022), millest üks on Ukraina kooliealistele lastele hariduse jätkamise võimaldamine Eestis (Haridus- ja Teadusministeerium, 2023).

Sõjapõgenike kaasamisel Eesti koolidesse on oluline arvestada mitme aspektiga. Esiteks, laste sõjaga seotud traumakogemus: värske uurimus (Chaaya *et al.*, 2022) on kinnitanud sõjakogemuste seoseid laste vaimse tervise halvenemisega, mis omakorda mõjutab ka üldist tervislikku seisundit ning akadeemilist edukust. Teiseks oluliseks aspektiks on keelebarjäär, mis takistab suhtlemist eakaaslastega, sealjuures potentsiaalselt suurendades stressi ja segaduse teket. Kolmandaks on Pajupuu (2001) välja toonud kultuuridevahelistest erinevustest tulenevalt erinevad raskuskohad võõras kultuuris kohanemisega, hõlmates kommunikatsiooni, võimudistantsi, ebakindlust, mõtteviiside erinevust ning ruumisuhteid. Neljandaks aspektiks on laste tõenäoline ebakindlus oma tuleviku ees: teadmatuse sõja kestvuse, koju naasmise ning enda tuleviku kohta. Viiesimaks toimub õppimise oluline osa ka sotsiaalses keskkonnas (Põhikooli riiklik õppekava, 2011), kusjuures kooliheaolu luuakse suhetepõhiselt (Soo & Kutsar, 2022). Ukraina sõjapõgenikest laste lisandumisel on koolikeskkond ja suhtlusvõrgustikud muutunud.

Eelöeldust tulenevalt on Eesti haridustöötajate ees probleem, kuidas Ukraina kooliealisi sõjapõgenikke Eesti kooli võimalikult valutult liita. Ühise hästi toimiva õppekeskkonna loomisel ja hoidmisel tuleb arvestada nii sõjapõgenikest õpilaste sõjast, emigratsioonist ning kultuurierinevustest tingitud iseärasustega. Kuna kool hõivab suure osa lapse ajast ning on üks oluline heaolutunde mõjutaja (Soo & Kutsar, 2020), peaks koolikogemus olema kõigile osapooltele toetav ja heaolu loov. Seetõttu on oluline, et sõjaolukorrast tingitud muutustest Eesti õppekeskkonnas räägitaks ning arvestataks muuhulgas ka Eesti laste kogemuste ja ettepanekutega seoses ukrainlastest laste kaasamisega õppesse ja kooli.

Eesti ja Ukraina õpilased ühises koolikeskkonnas Vene-Ukraina sõja ajal

Vene-Ukraina sõjaolukord ja sellest tingitud muutused Eesti koolides on päevakajaline teema. Oma lõputöös keskendun sellele, mida arvavad Eesti õpilased seoses Ukraina sõjapõgenikest õpilaste lisandumisega kooli. Käesoleva töö eesmärk on välja selgitada Eesti laste arvamus seoses Ukraina sõjapõgenikest õpilaste lisandumisega Eesti koolikeskkonda. Uurimuse tulemused on vajalikud Eesti haridusvaldkonna töötajatele, et Eesti õpilasi ja Ukraina sõjapõgenikest õpilasi ühises kooliruumis paremini toetada.

1. Teoreetiline ülevaade

1.1. Hariduse õiguslik taust

Põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse kohaselt on Eestis igal lapsel õigus haridusele ja kohustus õppida, s.h igal välisriigi kodakondsusega kooliealisel lapsel (Haridus- ja Teadusministeerium, 2023; Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus, 2010). Igale lapsele on üle-Eestiliselt tagatud koht koolis, muuhulgas ka igale välisriigi kodakondsusega lapsele, näiteks Ukraina sõjapõgenikest kooliealistele lastele.

Lastekaitseaduse (2014) §4 kohaselt “Lapse heaolu on lapse arengut toetav seisund, milles lapse füüsilised, tervislikud, psühholoogilised, emotsionaalsed, sotsiaalsed, kognitiivsed, hariduslikud ja majanduslikud vajadused on rahuldatud.” Lapse arengu toetamisel ning heaolu hoidmisel on märkimisväärne osa haridusasutustel ja pedagoogidel, kes tegelevad lapse hariduslike vajaduste rahuldamisega. Lastekaitseadus (2014) §5 määrab igale lapsele õiguse avaldada arvamust teda puudutavate otsuste tegemisel. Koolisisese heaolu loomisel ja hoidmisel tuleb arvestada õpilaste individuaalse eripäraga, laste arvamusel ning koolisiseste suhtlusvõrgustikega.

Sarnaselt Eesti lastele on ka Ukraina sõjapõgenikest lastel õigus hariduse jätkamisele ning kohustus õppida, samuti õigus kogeda hoolimist ja võrdväärset kohtlemist, kogeda turvalist ja heaolu loovat koolikeskkonda.

1.2. Koolikeskkond ja kooliheaolu

Põhikooli riiklik õppekava (2011) ütleb, et õppimise aluseks on kogemus, mis omandatakse füüsilises, vaimses ja sotsiaalses keskkonnas. Füüsiline koolikeskkond hõlmab füüsilist õpiruumi, mis mõjutab laste meeleolu, tegevusi ja eelkõige suhteid kaaslastega (Lilles-Heinsar, 2016). Lilles-Heinsar (2016) on ka öelnud, et vaimne koolikeskkond hõlmab piisavat aega, üksteisest

Eesti ja Ukraina õpilased ühises koolikeskkonnas Vene-Ukraina sõja ajal lugupidamist ja austust, pingevabadust, eesmärgistatud tegevusi, tunnustamist, riskijulgust, iseseisvuse väärtustamist, aktiivset osalust ja jagatud vastutust. Valk jt (2023) on öelnud, et suhted kaasõpilaste ja õpetajatega on õpikeskkonna tuum. Inimeste hoiakud, uskumused ja väärtused loovad õpiatmosfääri, mis võib olla erinevaid õppijaid toetav või mitte (Lilles-Heinsar, 2016).

Õpetajate ülesanne koolis on luua soodne õpikeskkond, mis toetab õpilaste maksimaalset arengut (Põhikooli riiklik õppekava, 2011). Selle käigus tuleb õpetajal arvestada nüüdisaegse õpikäsitusega, mis seab eesmärgiks iga õppija individuaalset ja sotsiaalset arengut toetava õppe, luues võimalused eneseteostuseks ühiskonnas, töö- ja pereelus ning ergutades õpimotivatsiooni (Haridus- ja Teadusministeerium *et al.*, 2017; Valk *et al.*, 2023). Murakas jt (2019) on öelnud, et laste akadeemiline edukus ja õpihuvi on seotud nende subjektiivse heaoluga koolis. Lisaks on Põld (2015) välja toonud, et kool on noorte oluline mõjutaja, mille pärast on kooliheaolu nimel tarvis luua ja hoida kool laste jaoks meeldiva keskkonnana.

Kooliheaolu on subjektiivselt tunnetatud seisund, mis mõjutab lapse arengut tervikuna: enesehinnangut, akadeemilist edukust, õpimotivatsiooni, käitumist, positiivseid harjumusi, suhtumist ning koolikohustuse täitmist (Põld, 2015; Valk *et al.*, 2023). Põld (2015) on välja toonud, et kooliheaolu iseloomustavad peamiselt suhted ja tunded koolikaaslaste osas ning õpikogemus. Soo ja Kutsar (2020) on lisanud, et klassisisesed positiivsed õpilastevahelised suhted on väga oluline osa lapse heaolutundest. Enesemääratlusteooria kohaselt on lähedased ja lapse autonoomsust arvestavad suhted, enesetõhusus ning seotuse olemasolu aluseks heaolutundeks koolis (Valk *et al.*, 2023). ISCWeB 2018. aasta Eesti laste heaolu-uuringu (Murakas *et al.*, 2019) kohaselt hindavad Eesti õpilased hariduse kvaliteedi heaks ja paremaks kui koolikeskkonnas olevaid sotsiaalseid suhteid, põhjendades seda peamiselt autonoomsuse vähesusega. Ka Soo ja Kutsar (2020) on leidnud, et Eesti lapsed on rahulolu koolisestest suhetega hinnanud kehvemaks kui rahuolu koolis õpitavate teemade ning õpilase eluga seoses.

Niisiis, kooliheaolu on tugevalt seotud suhetega, mis loob aluse ka toetavale koolikeskkonnale. Toetav koolikeskkond ja ühiselt loodav kooliheaolu on sillaks Eesti ja Ukraina õpilaste integreerumisele.

Eesti ja Ukraina õpilased ühises koolikeskkonnas Vene-Ukraina sõja ajal

1.3 Ukraina sõjapõgenikest lapsed Eestis

1.3.1. Sõja mõjud inimese vaimsele tervisele

Sõja tagajärjed on inimõiguste-vastased ja traumeerivad, mõjutades inimeste elu pea igas võimalikus aspektis ning jättes kauakestva jälje. Konventsionaalse sõja mõju tsiviilkonnale on eelkõige psühholoogiline trauma, kuid sõda mõjutab tugevalt ka ülemaailmset füüsilist ja majanduslikku taristut, inimeste ümberasumist, vigastusi, haigusi, erinevate eluks vajalike ressursside olemasolu ning usalduse ja normaalsete inimsuhete purunemist (Council of Europe Portal, *s.a.*). Sõja mõjud inimeste vaimsele tervisele on kõrge riskitasemega ja seega oluline aspekt, mille pärast tegeleda tervise hoidmisega sõja ajal ja järel.

Vene-Ukraina sõda on kõrgendanud inimeste seas post-traumaatilise stressi, ärevushäirete ja depressiooni esinemise sagedust (Riad *et al.*, 2022), kusjuures sellised psühholoogilised häired võivad kesta aastaid (Bogic *et al.*, 2015). Peek (2008) on välja toonud, et tihti esinevad käitumuslikud, psühholoogilised ja emotsionaalsed probleemid eelkõige naistel ja lastel. Abramsi (2022) uuringu kohaselt tunnevad paljud USA noored, kes ei ole otseselt Vene-Ukraina sõjaga kokku puutunud, samuti erinevad psühholoogilisi häireid nagu stressi, hirmu, frustratsiooni ning abitust. Ukraina laste ja noorte seas on suurenenud disruptiivne käitumine ja impulsiivset tüüpi isiksushäired (Chaaya *et al.*, 2022). American Psychological Association (2008) on öelnud, et sõjatraumaga noorte vaimse tervise häired avalduvad tihtipeale koolis õpiraskustena. Akadeemilist edu mõjutavad unehäired, kergesti ärritumine, ärevus, keskendumisraskused, opositsiooniline käitumine, hirmud ning apaatia, mis võivad omakorda olla seotud sõjatraumaga (Sullivan & Simonson, 2016).

1.3.2. Võimalikud tegevused Ukraina sõjapõgenike toetamiseks koolis

Laste ja noorte, s.h sõjapõgenikest noorte, seas on vaimse tervise edendamisel oluline roll koolidel (Sullivan & Simonson, 2016); eelkõige on ülesanne sotsiaalse toe loomisel, kuna lapsed veedavad suure osa ajast koolis, kus toimub pidev suhtlus (Wilkinson, 2002). Fazel ja Stein (2002) on öelnud, et koolid on peamised asutused, kus tuleb tegeleda ennetustegevustega ning sõjapõgenikest laste vaimse tervise toetamisega. Õpetajad ja koolitöötajad peavad proovima luua õpikeskkonda, milles kõik lapsed tunnevad ennast turvaliselt ja mis toetab õpilaste tervislikku olukorda. Selleks on haridustöötajatele loodud ka abivahendeid muu kodukeelse lapse toetamiseks (Haridus- ja Noorteamet, *s.a.*).

Eesti ja Ukraina õpilased ühises koolikeskkonnas Vene-Ukraina sõja ajal

Üks võimalus selleks on ka *Trauma-Informed Care* (TIC) kasutamine, mis kujutab endast traumakogemusega inimestele toetava keskkonna loomist (Fallot & Harris, 2009). TIC hõlmab viit olulist aspekti: turvalisuse tagamine, usaldusliku suhte loomine, valikuvabaduse andmine, koostöö tegemine ning iseseisvuse prioritseerimine (Fallot & Harris, 2009). Kõige olulisem on luua õpilastele emotsionaalne tugi ning turvaline keskkond (Carello & Butler, 2015). *Trauma Informed Education Program* (TIEP) kujutab endast kooliülest programmi, milles varustatakse pedagooge teadmistega trauma äratundmiseks ning strateegiatega traumatiseeritud laste toetamiseks (Colorado Department of Education, *s.a.*). Klassis turvalisuse loomiseks TIEP rakendades, tuleb Carello ja Butleri (2015) sõnul arvestada õpilase isiksusega: tema tugevuste ja nõrkustega ning tundlikkusega stressorite osas. Samuti on oluline tundliku teema oskuslik käsitlemine ning õpetamine (Carello & Butler, 2015).

Vaimse tervise probleemidega tegelemiseks võiksid koolides või kogukonnas toimuda nõustamissessioonid, psühholoogisessioonid, erinevad teraapiad, oskuste õpetamine ning meditsiinilise abi olla kättesaadav (Sullivan & Simonson, 2016). Laste kooliheaolu loomisel ja hoidmisel on oluline arvestada erinevate kooli- ja klassisiseste suhtlusvõrgustikega, turvalise keskkonna ning hea füüsilise, vaimse ja sotsiaalse kooli- ja õpikeskkonna loomise ja hoidmisega. Lisaks on leitud, et positiivsed koolitulemused peegeldavad head kohanemist ja akulturatsiooni (Wilkinson, 2002).

1.3.3. Ukraina sõjapõgenikest lapsed Eesti koolis: ülevaade esmastest lahendustest koolides

Eesti koolid ja õpetajad seisavad silmitsi ülesandega pakkuda Eesti koolides võõrkeelsetele ja võõrast kultuurist pärit sõjapõgenikest lastele võimalikult head haridust, arvestades Ukraina sõjapõgenikest laste sõjaga seotud kogemustest tulenevate võimalike probleemidega (Chaaya *et al.*, 2022). Eesti koolides õpib 2023. aasta maikuu seisuga ligi 8500 Ukraina sõjapõgenikust last (Haridussilm, *s.a.*) ning õpetajad ja koolid püüavad Ukraina sõjapõgenikest õpilasi parimal võimalikul moel toetada, hoolimata selgete juhiste ja meetodite puudusest (Juurak, 2023a, 2023b; Kuri, 2023).

Ukraina sõjapõgenikest õpilastele on moodustatud liitklasse, kuid õpitakse ka võimalikult palju koos eestlastega (Juurak, 2023a; Kuri, 2023). Jõhvi Vene Põhikoolis õpivad Ukraina sõjapõgenikest õpilased nii kümblusklassides kui ka vene keeles õppivates klassides (Juurak 2023b). Ukraina sõjapõgenikest laste õpetamisel kasutatakse eesti keelt ning vajadusel

Eesti ja Ukraina õpilased ühises koolikeskkonnas Vene-Ukraina sõja ajal selgitatakse tundides lühidalt vene keeles juurde või koostatakse eraldi õppematerjale (Juurak, 2023a, 2023b; Kuri, 2023). Jõhvi Vene Põhikoolis kasutatakse ka palju keelekümblust (Juurak, 2023b). Tihedat koostööd tehakse ka Ukraina õpetajatega (Juurak, 2023a), kuid Ukraina laste abiõpetajana võivad töötada ka Eesti asendusteenistujad (Kuri, 2023). Laagna Gümnaasiumis õpetavad Ukraina sõjapõgenikest lastele infotehnoloogiat antud kooli vanemad õpilased ise (Kuri, 2023). Ukraina õpetajad on öelnud, et Ukraina sõjapõgenikest lastel on koolis raske, kuna õpivad tihedalt eesti keelt ning peale kooli tihti ka veebi teel Ukraina koolis (Juurak, 2023a). Jõhvi Vene Põhikoolis on õpilastevaheline suhtlus muutunud Ukraina sõjapõgenikest õpilaste lisandumisega sõbralikumaks ja toetavamaks, Ukraina õpilaste lisandumine on elavdanud koolielu (Juurak, 2023b).

1.4. Teoreetiline lähenemine lapsele

Antud uurimistöö lähtub vaatepunktist, kus käsitletakse last kui eksperti. Laps on toimevõimekas aktiivne sotsiaalne tegutseja, kellel on arusaam iseendast ja teda ümbritsevast keskkonnast ning kes on võimeline andma usaldusväärseid hinnanguid oma elu ja elukeskkonna kohta, lapse arvamus on tõsiseltvõetav (Soo & Kutsar, 2020). Tänu sellele, et lapsed on vahetus kokkupuutes kõigega, mis koolikeskkonnas toimub, on kool laste heaolutunde oluline mõjutaja (Soo & Kutsar, 2020). Uurides lastelt endilt nende kogemuste kohta seoses Ukraina sõjapõgenikest laste lisandumisest tekkinud muutustega nende koolis ja klassis, on võimalik saada tõsiseltvõetavat infot ühise koolikeskkonna ning Eesti ja Ukraina laste kooliheaolu parendamiseks.

Eesti haridustöötajate ees on uudne probleem, kuidas Ukraina kooliealisi sõjapõgenikke Eesti kooli võimalikult valutult liita. Ühise hästitoimiva õppekeskkonna loomisel tuleb arvestada sõjapõgenikest õpilaste sõjast, emigratsioonist ning kultuuridevahelistest erinevustest tingitud iseärasustega kui ka Eesti õpilaste arvamus ja ettepanekutega. Kuna kool hõivab suure osa lapse ajast ning on üks oluline osa elust, peaks koolikogemus olema kõigile osapooltele toetav ja heaolu loov. Sellepärast on oluline, et sõjaolukorrast tingitud muutuste tegemisel Eesti koolides arvestataks ka Eesti laste kogemuste, arvamuste ning ettepanekutega seoses ukrainlastest klassikaaslas(t)e kaasamisega õppesse ja kooli.

Käesoleva töö eesmärk on välja selgitada Eesti laste arvamus seoses Ukraina sõjapõgenikest õpilaste lisandumisega Eesti koolikeskkonda.

Uurimisküsimused:

1. Mida räägivad Eesti õpilased seoses Ukraina sõjapõgenikest õpilaste lisandumisega koolikeskkonnas?
2. Milliseid ettepanekuid teevad Eesti õpilased ühise koolikeskkonna parendamiseks seoses sõjapõgenikest õpilaste kaasamisega koolis?

2. Metoodika

Uurimuse viisin läbi kvalitatiivsel meetodil, mis võimaldab uurida seni väheteada ja vähe uuritud nähtusi (Laherand, 2010), nagu näiteks koolikeskkonna uuenemine seoses Ukraina sõjapõgenikest laste lisandumisega koolidesse. Kvalitatiivse uurimismeetodi kasutamise abil saan uurida õpilaste endi arvamusi ja käsitusi seoses uuenenud olukorraga koolis ning vahendada laste arvamusi ja ettepanekuid koolikeskkonna parendamiseks.

2.1 Valim

Andmekogumise viisin läbi eesmärgipärase mugavusvalimiga (Rämmer, 2014). Uuringus osalejatest oli üks osaleja (pilotintervjuu) 8. klassi õpilane, neli 7. klassi õpilast ning viis 5. klassi õpilast, uuringus osales üheksa tüdrukut ning üks poiss. Osalejate valikul kehtestasin kriteeriumi, et nende klassis õpib vähemalt üks Ukraina sõjapõgenikust õpilane, mis loob eelduse, et minu uurimuses osalejatel on otsene kokkupuude Ukraina põgenikust õpilasega. Uuringu läbiviimiseks võtsin pilotintervjuuks ühendust ühe õpilasega, kellel on kokkupuude Ukraina õpilasega oma klassist ning grüpiintervjuude läbiviimiseks kahe kooliga, kus õpib põhikooli osas vähemalt üks Ukraina sõjapõgenik. Uuringus osalejad valisin ühte gruppi loosi teel, teise gruppi valis osalejad antud klassi klassijuhataja.

Lapsed osalesid uuringus vanemate loal ja vabatahtlikkuse alusel. Uuringus osalenute nimed on bakalaureusetöös asendatud pseudonüümidega.

2.2 Andmekogumine

Enne andmete kogumist koostasintervjuukava (Lisa 1), mille usaldusvääruse tagamiseks bakalaureusetöö juhendajatega enne intervjuusid koos üle vaatasime. Arutelu tulemusena vähendasintervjuuküsimuste arvu ja mõne küsimuse puhul sõnastust ning vahetasintendised sissejuhatavad küsimused sobivamate küsimuste vastu välja. Intervjuu oli jaotatud nelja plokki:

Eesti ja Ukraina õpilased ühises koolikeskkonnas Vene-Ukraina sõja ajal sissejuhatus, muutused koolikeskkonnas, ettepanekud koolikeskkonna parendamiseks ning lõpetav küsimus.

Enne andmekogumist viisin läbi poolstruktureeritud pilootintervjuu ühe 8. klassi õpilasega mis toimus kohvikus ja kestis 41 minutit. Pilootintervjuu eesmärk oli saada õpilase hinnang intervjuu temaatika asjakohasuse kohta ning välja selgitada intervjuu umbkaudne kestvus. Poolstruktureeritud intervjuu andis võimaluse uurida teemat ja arvamusi just nendes valdkondades, millest uuritav rohkem rääkida soovis ning võimaldas küsida lisaküsimusi (Lepik *et al.*, 2014), et paremini mõista uuritava kogemust. Intervjuu lõpus pakkusin intervjuueeritavaale võimalust andmeanalüüsi eelnevalt kontrollida transkriptsiooni õigsust, mida uuritav ka tegi. Peale pilootintervjuud eemaldas intervjuukavast kaks küsimust, mille vastused kajastusid ka teistele küsimustele vastates. Intervjuukavas tehtud muudatused ei muutnud oluliselt kava sisu, mille pärast otsustasin lõputöös kasutada ka pilootintervjuust saadud andmeid.

Seejärel võtsin kahe kooli direktoriga ühendust meili teel. Tutvustasin ennast, uuringu teemat, eesmärki ja eetilisi aspekte ning palusin luba uurimuse läbiviimiseks selles põhikooli klassis, kus õpib Ukraina sõjapõgenik. Mõlema kooli direktorid olid uurimusega nõus.

Intervjuud viisin läbi perioodil veebruar-märts 2023. Enne grupiintervjuude alustamist tutvustasin ennast osalejatele, meenutasin teemat ja osalemise vabatahtlikkust, kinnitasin bakalaureusetöös konfidentsiaalsuse ja anonüümsuse tagamise, s.h pseudonüümide kasutamise ja andmete eesmärgipärase kasutamise, samuti leppisime kokku konfidentsiaalsuses (Eessalu *et al.*, 2017) ning küsisin luba intervjuude salvestamiseks, et helisalvestustest saadud infot hiljem paremini analüüsida.

Viisin läbi kaks poolstruktureeritud grupiintervjuud, ühes grupis (G1) oli viis ja teises grupis (G2) neli Eesti õpilast. Grupiintervjuu meetod lõi uuritavatele vabama ja turvalisema keskkonna arvamuse avaldamiseks ning võimaluse omavahelisteks aruteludeks, et arendada ühiselt vaateid, arvamusi ja ideid (Vihalemm, 2014). Osalejad istusid toolide ringis, et luua avatud ja usalduslik suhtluskeskkond oma isiklike arvamuste väljatoomiseks (Lilles-Heinsar, 2016; Märja, 2011). Uurijana asusin nendega samal füüsilisel tasandil. Grupiintervjuud kestsid vastavalt 45 minutit ja 47 minutit. Intervjuude lõpus andsin tänutäheks uuringus osalejatele šokolaadi ning pakkusin neile võimalust enne andmete analüüsimist kontrollida transkribeeritud teksti õigsust uuringukvaliteedi suurendamiseks. Seda võimalust kasutas kaheksa osalejat.

2.3 Andmeanalüüs

Andmetöötles kasutasin induktiivse kvalitatiivse sisuanalüüsi meetodit (Kalmus *et al.*, 2015). Selline lähenemine võimaldab keskenduda intervjueeritavate sõnumitele oma kogemustest (Lepik *et al.*, 2014). Enne andmeanalüüsi transkribeerisin kaks intervjuud, kasutades selleks Estonian Speech Recognition and Transcription Editing Service (Olev & Alumäe, 2022) programmi ning ühe intervjuu transkribeerisin käsitsi. Grupiintervjuude transkribeerimisel eristasin intervjueeritavad hääle järgi. Transkriptsioonid kirjutasin tähesuurusega 11 pt, reavahega 1,5 ning fondiga Times New Roman, kokku 53 lehekülge. Transkriptsioonide parandamisele kulub keskmiselt 5,5 tundi, käsitsi transkribeerimisele kulub umbes 3,5 tundi. Intervjueeritavad ei teinud transkriptsioonide osas parandusi.

Kodeerimiseks kasutasin programmi QCMap, kuid kodeerisin ka käsitsi. Kodeerisin uurimisküsimuste kaupa lauseid ja löike, kus avaldus tervikmõte (Tabel 1).

Tabel 1. Transkriptsioonist tähendusliku üksuse markeerimine ning koodide moodustumine.

Transkriptsioon	Kood
Arabella: Ma rääkisin selle tüdrukuga seal koridoris ja ma ütlesin talle, et kui tal on midagi vaja, siis ta võib kirjutada. Ma andsin talle enda Instagrami, tal muud äppe ei olnud väga. (...)	Suhtlemine tunniväliselt Eestlane pakub ukrainlasele abi Suhtlemise platvorm Instagram

Lisaks korduvkodeerisin pilootintervjuu ning kasutasin kuue lehekülje piires (11,3% kogumahust) kaaskodeerija abi. Kaaskodeerimise käigus ilmnes vähesel määral erinevusi koodide sõnastuses, kuid koodides sisalduvad mõtted ei erinenud. Koodidest moodustasin Exceli tabeli vormis koodikategooriad (Tabel 2). Esimese uurimisküsimuse vastuseks eristus 12 koodikategooriat, teise puhul kuus koodikategooriat.

Tabel 2. Koodidest kategooriate moodustumine.

Koodid	Kategooriad
Eestlane pakub ukrainlasele abi	} Abistamine
Suhtlemine tunniväliselt Suhtlemise platvorm Instagram	
	} Suhtlemine

Uuringu kvaliteedi suurendamiseks kasutasin uurijapäevikut, mis võimaldas dokumenteerida ja reflekteerida mõtteid seoses uuritava teemaga, andmekogumisprotsessiga ning kohandada intervjuusid (Laherand, 2010). Uurijapäeviku andmeid bakalaureusetöös ei analüüsi. Kogu uurimuse vältel järgisin Hea teadustava eetikanõudeid (Eessalu *et al.*, 2017), uuritavate andmeid kasutan andmekaitse eesmärgil järgides: osalejad säilitavad bakalaureusetöös anonüümsuse ning nende poolt avaldatud informatsiooni käsitlen konfidentsiaalsuse nõuetest lähtuvalt. Andmed on antud transkriptsioonidega täielikult anonümiseeritud kujul projekti uurimisrühma käsutusse. Edasi hoitakse andmeid Tartu Ülikooli serveris.

3. Tulemused

Uurimustulemused olen oma töös esitanud vastavalt uurimisküsimustele kahes osas ning analüüsis ilmnenuid koodide kaupa. Uurimisküsimusele vastati individuaalintervjuu ning kahe grupiintervjuu käigus. Tulemuste illustreerimiseks olen kasutanud uuringus osalenud õpilaste tsitaate, uuritavate nimed on asendatud konfidentsiaalsuse tagamiseks pseudonüümidega. Tsitaadid on muust tekstist eraldatud ning mõnda tsitaati olen mõtte selgema edasiandmise eesmärgil toimetanud. Ukraina sõjapõlgenikest laste nimetamisel kasutan sõnakorduste vältimiseks töös edaspidi väljendeid 'Ukraina lapsed', 'Ukraina õpilased' ning 'ukrainlased'.

3.1. Eesti õpilaste kogemused seoses Ukraina õpilaste lisandumisega nende klassi

Analüüsi käigus jagunesid intervjuudes käsitletud teemad Eesti õpilaste kogemustest seoses ukrainlaste lisandumisega nende klassis kolme kategooria alla: muutused koolikorralduses, muutused kaasõpilastega suhtlemisel ning muutused õpetajate tegevuses.

3.1.1. Muutused koolikorralduses

Ukraina lastele tehtud kohandused

Koolikorralduses õpilaste arvates eriti muutusi tehtud ei ole, kuid edasisel arutelul selgus, et õpilased on siiski märganud, et ukrainlastel võib olla eraldi lõunasöögi aeg, ukrainlastel on vähem ainetunde kui eestlastel ja abistavad ringitunnid, hindeid ukrainlased ei saa ning ka kodutööd võivad erineda või puududa. Ukraina õpilastel võib olla ka oma klass. Eesti õpilased on märganud, et ukrainlaste lisandumisega samal ajaperioodil lisandus koolidesse vaba aja veetmis-

Eesti ja Ukraina õpilased ühises koolikeskkonnas Vene-Ukraina sõja ajal võimalustena erinevaid atraktsioone, näiteks *zipline*, kuid õpilased kahtlesid, kas atraktsioonide mitmekesisustumine oli seotud ukrainlaste lisandumisega või ajaliselt juhuslik kokkusattumus.

Suhtlemine ja suhted

Lapsed tõid välja, et koolid soovivad nende ja ukrainlaste vahelist suhtlust soodustada, kaasata ukrainlasi kooli tegevustesse ning suunata ukrainlasi eesti keelt õppima. See-eest on märgatud, et Ukraina lapsed kipuvad koolis üksi jääma ja välja jäetud olema. Õpilased on täheldanud, et ukrainlaste lisandumisega koolides on kooliõhkkond muutunud sõbralikumaks, toetavamaks ja tähenduslikumaks ning kõigiga on rohkem arvestama hakatud.

Helena: Kuidagi, ma ei tea, kõik see nagu koosveedetud aeg hakkas, nagu rohkem tähendama, kui niisama klassiga olles (kui Ukraina õpilased lisandusid klassi).

Samas on lapsed öelnud, et paralleelklasside õpilaste vahel tekkis pingeid Ukraina laste konkreetseesse klassi lisandumise osas. Ukrainlased osalevad ka klassi väljasõitudel, kuid tavaliselt kooliülestel üritustel ei osale. See-eest võidaks kaasata Ukraina õpilasi kooli kultuuriüritustele koos eestlastega esinema. Õpilaste arvates esineb ukrainlaste koolitegevustesse kaasamisel probleeme, kuna kooliürituste info ei jõua tihti Ukraina õpilasteni, kusjuures lapsed on arvamusel, et ukrainlased saavad halvasti aru, mida neile üleüldse koolis ja tundides räägitakse ning sellepärast on nad jäetud infosulgu.

Arabella: Ma arvan, et need üritused ikka aitavad midagi (integreerumist), aga see peaks kuidagi mõtlema, hästi läbi, kuidas sa teed neid. Sest et, kui meil oli see stiilinädal näiteks, siis see ei ole ju kohustuslik tegelikult ja siis need paljud Ukraina õpilased isegi ei teadnud, et see on. See oli lihtsalt, keegi saatis mingi posteri klassi gruppi, aga (...) nad ei oska ju eesti keeles lugeda. (...) Minu meelest see (Ukraina) tüdruk oli küll päris üllatunud näoga, kui kõik pidžaamades kooli tulid.

Lisaks arvavad lapsed, et õpilastevaheline vähene suhtlus, s.h koolitöötajate liiga vähene tugi suhtlemiseks, ning õpilastevahelised probleemid takistavad Ukraina õpilaste kaasatust kooli tegevustesse.

Õpilased on välja toonud, et koolides on liiga vähe räägitud Vene-Ukraina sõjast ning Ukraina ja ukrainlaste toetamise vajadustest, mis on laste arvates suur suhtluse ning eestlaste-

Eesti ja Ukraina õpilased ühises koolikeskkonnas Vene-Ukraina sõja ajal poolse abi ja lahkuse mõjutaja Ukraina laste vastu. Õpilased on märganud eestlaste lõhestumist koolides, jagunedes ukrainlaste kooli kaasamise ja nende abistamise pooldajateks ning vastasteks.

Kadri: Põhimõtteliselt, poolel meie koolist on nagu mingi viha ukrainlaste vastu, sellepärast kunad tulid meie kooli ja on Ukrainast.

Õpilased rääkisid sellest, et koolis on esinenud ukrainlaste ja eestlaste vahelist antisotsiaalset käitumist. Lastel on olnud ka intsident näiliselt põhjendamatult agressiivselt käitunud Ukraina lapsega, kuid mõned Eesti lapsed arvavad, et antud Ukraina õpilase käitumine oli tingitud puudest.

Eesti õpilased tunnevad survet ja sundi ukrainlastega alati arvestada.

Margaret: (...), et kui ma isegi ei jaga (teistega maiuspala), siis ma pean ukrainlastega jagama, sest nemad on ju ukrainlased.

Lisaks on Eesti lapsed tundnud, kuidas ukrainlaste lisandumise alguses pöörati koolis palju tähelepanu ukrainlastele ning Eesti õpilased jäeti tahaplaanile, kuid see on õpilaste sõnul tänaseks vaibunud.

Abistamine

Ukraina õpilastel on koolides õpetaja, kes ukrainlastega tegeleb ja neid toetab. Lisaks võib õpilasesindus olla koolis samuti valmis ukrainlasi toetama või juba toetanud, näiteks sööklas maitseainete kasutamise osas.

Intervjueeritavad leidsid, et üldiselt panustatakse ukrainlaste abistamisse Eesti riigis liiga palju ning eestlased on tahaplaanile jäänud. Uuringus osalenud õpilaste sõnul on koolides ka Eesti lapsi, kellel ei ole huvi ega soovi Ukraina õpilastega suhelda või kokku puutuda ja neile niivõrd suurt abi pakkuda, nagu tänapäeval tehakse.

3.1.2. Muutused kaasõpilastega suhtlemisel

Initsiatiiv ja suhtlemisviisid

Intervjuudes osalenud lapsed rääkisid, et ukrainlaste ja eestlaste vaheline suhtlus on alanud Eesti õpilaste initsiatiivil ja huvist, peamiselt vahetundide ajal, aga ka ainetunni ajal abistamisel ning väljaspool kooli.

Jako: *See, kui ta tuli meie klassi, siis reaalselt sa ei oleks suutnud seal elada! Sest kõik need, kes siin on ja kõik teised tüdrukud, kes meie klassis on... Kõik jooksid ta järgi! Ütlesid "Tsau-tsau-tsau, kas sa saame sõpradeks, tsau-tsau-tsau!"*

Intervjueeritavad suhtlevad nii enda klassis käivate ukrainlastega kui ka teiste ukrainlastega samast koolist. Ukrainlastega suhtlemist toetavad Eesti õpilaste arvates grupitööd, ühised väljasõidud, kokkusaamised, sotsiaalmeedia ning suhtlemine suvevaheajal.

Helena: *Mäletan, kui me peale kooli käisime seal poe ees, putkas, mängimas pudelimängu. (...) Iga päev reaalselt, see oli nii naljakas.*

Luisa: *Aga me ei ole, nagu kogu aeg kontakti otsinud. Ma mäletan, ma käisin isegi Kristaga nagu, kutsusime õhtul peale kooli välja (ukrainlased), kus me lihtsalt näitasimegi neile X-asulat ja kõike. (G2)*

Intervjueeritavad on Ukraina õpilastega tutvunud ning vestelnud igapäevastel, keskkonna, abistamise, päevaplaanide ja sõpruse teemadel, lisaks on omavahel naljatatud ning Ukraina lapse tulevikuplaanidest räägitud. Loodud on ka sõprus- ja paarisuhteid. Eestlased soovivad ukrainlastele head muljet jätta.

Takistused suhtlemisel

Õpilaste sõnul on peamised takistused suhtlemisel sugu, ukrainlaste eraldatus mitmetest eestlaste ainetundidest, keelebarjäär, õpetajate vähene toetus tundides õpilastevaheliseks suhtluseks, ukrainlastel tekkinud initsiatiivitus suhtlemiseks, rahvustevaheline soovimatus teineteisega suhelda, eemalehoid ning konfliktid. Lisaks ukrainlaste tihe puudumine koolist, *Google Translate*'i platvormi tõlkevead, õpilaste arglikkus ning suvevaheaeg.

Sooline erinevus kujutab endast suhtlemisel probleemi, kuna ühest soost eestlased soovivad suhelda samast soost ukrainlastega eeldades, et vastastsoost õpilased suhtlevad ka vastastsoost ukrainlastega.

Arabella: *Selle poisiga me väga ei suhelnud. (...). Me klassijuhataja ütles meile, nagu pidevalt tuletas meelde, et me räägiks kõigiga, ja siis me ütlesime, et me üritame üli palju selle (Ukraina) tüdrukuga rääkida. Et me võime (Ukraina) poisiga ka rääkida, aga natuke ma arvan poisi jaoks mugavam, et meie klassi poisid räägiks temaga. Et nagu, mis ta tüdrukutega ikka räägib niimoodi. Ja siis sinna see jäi, siis ta läks ära kohe varsti.*

Eesti tüdrukud on rohkem suhelnud ukrainlastega kui Eesti poisid. Suhtlemiskeeleks on inglise keel, vene keel ning eesti keel, tihti kasutatakse ka *Google Translate*'i abi, kuid intervjueeritavate sõnul esineb *Google Translate*'s vahepeal tõlkevigu, mis tekitavad Ukraina ja Eesti laste vahel suuremaid keelelisi arusaamatusi. Intervjueeritavad on täheldanud, et mõned ukrainlased ei valda inglise keelt, see-eest eesti keele oskus on ajaga arenenud, eestlased ise ei valda hästi vene keelt ning kuna koolikeskkonnas räägivad õpilased omavahel eesti keeles, ei ole Ukraina õpilased tihti vestlustesse kaasatud või on Ukraina lastega keeruline sisukamaid vestlusi pidada. Intervjueeritavad on märganud Ukraina õpilase masendunud tuju ja kurbade emotsioonide väljaelamist koolis, mis võib olla põhjustatud eestlaste arvates Ukraina lapse välja jäävusest.

Helena: Mäletan vahepeal meil olid probleemid sellega, et ühele (ukrainlasele) tundus, et teda ei võeta siia seltskonda sisse ja siis ta hakkaski nagu välja elama seda Ukrainaga seonduvat ja siis ta elas nagu kõike seda uuesti üle, minu kõrval. Ju siis oligi väga raske, aga noh, ei näidata niimoodi välja kohe igapäevaselt.

Õpilaste omavahelist suhtlust ei toeta õpilaste sõnul õpetajad piisavalt, kuna õhutavad eestlasi ukrainlastega vaid eesti keeles rääkima ning õpetajad kasutavad tundides liiga vähe suhtluspõhiseid ülesandeid või grupiülesandeid, mis aitaksid kaasa suhete tugevdamisele ja keeleoskuse arendamisele. Lisaks leiavad lapsed, et ukrainlased võiksid ka ise initsiatiivi üles näidata suhtlemisel.

Suhtlemise diinaamika

Eesti õpilaste huvi Ukraina laste vastu on olnud suur, eestlased on alustanud suhtlust Ukrainlastega ning loonud omavahel sõprus- ja paarisuhteid. Peale mitmekuust koosolemist ühises klassis on eestlaste ja ukrainlaste suhtlus vaibunud või tahtlikult lõpetatud ning Eesti laste sõnul hoiavad Ukraina õpilased oma klassi eestlastest eemale.

Kadri: Ja nad (ukrainlased) otsustavad (...), et kui sa olid kunagi nendega, mingi aasta tagasi, olid sõber, siis nüüd nad lihtsalt sinuga enam ei räägi ja vaatavad ja käivad sust mööda.

Intervjueeritavate arvamusel on see tingitud rahvusvahelistest erinevustest ning meelehärmist Ukraina sõjapõgenike suure toetamise ees, mis on tekitanud eestlastega võrreldes

Eesti ja Ukraina õpilased ühises koolikeskkonnas Vene-Ukraina sõja ajal

ebavõrdsusi. Eemalehoidu võib Eesti õpilaste sõnul tekitada ka lahendamata konfliktid, näiteks tekkinud armusuhetest tingitud arusaamatuste ja tülide pärast. Armusuhted on lühiajaliselt tekitanud probleeme ka Eesti õpilaste seas omavahel lõhestades sõprussuhteid.

Helena: Meil võiks siin vähem armukadetsemist olla. See oli nagu päris ränge (...), kõik need nii-öelda armastuslood. Sai nagu mingi suhetega kannatada hästi palju, mitte ainult... Noh, mõtlengi nagu kõik need sõprussuhted ja siis, kui poisid veel siia lisandusid, siis oli päris segane värk.

Lisaks on suhtlemine vaibunud suvevaheajal, kui õpilased ei saanud omavahel enam tihti kokku.

Abistamine

Ukrainlaste koolidesse lisandumise algusperioodil tuli ukrainlasi enim abistada, peamiselt tunniplaani, tõlkimise, klasside üles leidmise ja õppematerjalide osas ning ka vaimselt.

Ukrainlased ei ole intervjueeritavate sõnul ise Eesti õpilastelt eriti abi palunud, vaid eestlased on abi pakkunud ja püüdnud ukrainlasi toetada, kui näevad selleks vajadust. Lisaks on ka Ukraina õpilased aidanud Eesti õpilasi erinevate tegevuste käigus.

Kadri: Aa, ta on mind ka aidanud, ta aitas mind matemaatika kontrolltöega. Ta ise pakkus abi! Ja ta tegi niimoodi, et ma olin nagu "Mi-da sa teed, ma tahan ise teha seda..."

Jako: Sellepärast sa viie saidki või?

Kadri: Ei, ma sain terve töö peaaegu tehtud, siis mul oli see üks ülesanne, mida ma ei osanud. (G1)

Omavaheline abistamine toimub ka koolivälistel kokkusaamistel ja üritustel, näiteks klassi väljasõitudel. Lisaks on Eesti õpilased annetanud ukrainlastele raha ja riideid, muuhulgas ka kohaliku noortekeskuse tegevuse kaudu.

3.1.3. Muutused õpetajate tegevuses

Õpetajate tegevuses on intervjueeritavad muutusena märganud ukrainlastele eraldi tunniülesannete jagamist, ukrainlaste võimalust tunnis telefoni abivahendina kasutada ning erinevust eestlaste ja ukrainlaste hindamissüsteemi ja kodutööde osas. Eesti õpilased saavad aru, et õpetajate eesmärk on ukrainlastele võimalikult palju eesti keele õpet pakkuda, õhutades Eesti õpilasi ukrainlastega eesti keeles suhtlema.

Eesti ja Ukraina õpilased ühises koolikeskkonnas Vene-Ukraina sõja ajal

Arabella: Õpetajate põhiline eesmärk ongi see, et nad õpiksid, ukrainlased, õpiks hästi ruttu eesti keelt ja et me väga ei räägiks ka inglise keeles. Õpetajad on hästi korduvalt öelnud, et ärge rääkige inglise keeles, rääkige eesti keeles. Aga samas mulle tundub, et kui rääkida eesti keeles, siis nad (ukrainlased) satuvad segadusse ja see ehmatab neid. Et see tuleks kuidagi paremini korraldada natuke.

Suhtluse edendamiseks ning ukrainlastele parema õppe andmiseks on näiteks õpetajad ukrainlaste liitumise algusperioodil pannud eestlased ja ukrainlased tundides kõrvuti istuma ning palunud Eesti õpilaste abi ukrainlastele tunniülesannetega ja muude tunnis esinevate probleemidega abistamisel.

3.2. Eesti õpilaste ettepanekud seoses Ukraina ja Eesti laste ühise koolikeskkonna parendamiseks

Grupiintervjuudes tehti ettepanekuid ühise koolikeskkonna paremaks muutmiseks neljas kategoorias: Eesti ja Ukraina õpilaste vaheline suhtlemine, kooliülesed tegevused, õpetajate tegevus ning ukrainlastele osutatav õpiabi.

3.2.1. Eesti ja Ukraina õpilaste suhtlemine

Ukrainlaste ja eestlaste suhtlemis- ja suhteprobleemide lahendamiseks tõid õpilased ettepanekutena välja Eesti ja Ukraina õpilaste ühistegevuste suurendamise, et toimuks tihedam suhtlemine, üldiselt läbimõeldult tegutsemise ning eestlaste ja ukrainlaste ühise suheteteemalise ringitunni tegemise.

Kadi: Ma arvan, et grupitööd oleksid nagu palju paremad, sest siis nagu...

Helena: Võib-olla hakkaks siis nagu uuesti suhtlema vaata.

Kadi: Jah.

Helena: Nad, teised ka siis nendega nagu rohkem. Sest poisid üldse ei pööranud nagu tähelepanu, et keegi uus tuli. Siis oligi meie grupp jooksis kogu aeg. (G2)

Lapsed tõid välja, et selleks, et oleks vähem armukadetsemist, võiksid eestlased endi negatiivseid emotsioone rohkem vaos hoida. Õpilaste seas oli ka neid, kes arvasid, et Ukraina õpilased võiksid rohkem omaette paigutatud olla, et Eesti ja Ukraina õpilaste vahelist suhtlemist vähendada.

3.2.2. Kooliülesed tegevused

Kooliülesed ettepanekute osas töid õpilased välja, et tegevused tuleks üldiselt hästi läbi mõelda.

Õpilastevahelise suhtluse suurendamiseks tehti ettepanek Ukraina õpilastest koosneva klassi kaotamisega ning ühiselt, koos eestlaste ja ukrainlastega kooli ürituste korraldamisega.

Lisaks tegid lapsed ettepaneku ukrainlastele rohkem kooli tegevuste reklaamimise ja selgitamise, näiteks koolis olevatele plakatitele, infostendidele jms ning menüüle ja kooli ajalehele ukrainakeelsete tõlgete/osa lisamisega. Õpilased ettepanekul võiks ukrainlastele ka vene- või ukrainakeelseid loenguid ja koolitusi läbi viia ning Eesti lapsed leiavad, et Ukrainlastel võiks olla võimalus osaleda erinevates ringitundides ja treeningutes.

Õpilased arvavad, et koolides tuleks rohkem kajastada Ukraina teemat, näiteks koridoris olevate Ukraina-teemaliste dekoratsioonide lisamisega (Ukraina lipp, sümbolid) ning eestlaste seas Vene-Ukraina sõja osas teadlikkuse tõstmisega, näiteks kuidas Ukrainat ja ukrainlasi sõja ajal toetada.

Lotte: Meil nagu, ma tean teistes koolides on nagu mingeid Ukraina lippe ja selliseid Ukraina mustrilisi mingeid asju seinte peal, et meil võiks ka koolis olla.

uurija: Rohkem mingit Ukraina teemat?

Lotte: Mingit Ukraina teemat, et nagu näidata neile, et me hoolime neist.

See võib laste sõnul lahendada ka tekkinud eestlaste ja ukrainlaste vahelisi lõhestunud suhteid.

3.2.3. Õpetajate tegevus

Tundide korralduse ja õppetegevuse parendamiseks tehti ettepanekuid tundide mitmekesistamise ning põnevamaks muutmise osas, eelkõige pannes rõhku eestlaste ja ukrainlaste rohkem koos õppimisele ja õppe ühtlustamisele, näiteks grupitöödega, üksteisele (õpilaselt-õpilasele) millegi õpetamisega ning samade õppeülesannete tegemise käigus. Keeleõppe osas tehti ettepanek vene keele tundidesse Ukraina õpilaste kaasamine, et suurendada õpilaselt-õpilasele õpet ning omavahelist suhtlust. Samas leiti ka seda, Ukraina õpilased võiksid olla rohkem eraldatud Eesti lastest.

Lapsed leidsid, et õpetajad peaksid Ukraina õpilaste õpetamisele rohkem pühenduma, arvestades rohkem Ukraina laste keelebarjääri ja kohanemiskustega, tehes seda näiteks

tunniteemade aeglasemalt läbi võtmisega, teemade selgemalt ukrainlastele seletamisega ning ukrainlastele tõlgitud õppematerjali andmisega.

Margaret: (...). Et kindlasti teeks nagu kodus eeltööd, et otsiks näiteks mingeid ukrainakeelseid töövihikuid ja töölehti, mingeid arvutusülesandeid. (...) Oleks nagu see, et kui näiteks koos neid (õppematerjale) tellida vaata. Siis see oleks (nii), et ukrainlased saavad ka omaette (õppida), et mina saaksin minna nagu eestikeelsete, enda kodumaa lastega, minna nagu edasi ühisel teemal.

Lisaks leidsid õpilased, et tunniteemad võiksid olla rohkem lõimitud Ukrainaga ning et Ukraina õpilastel oleks tundides ukraina või vene keelt kõnelev abiõpetaja, et toetada Ukraina laste (ukraina keele) õpet.

3.2.4. Õpiabi

Vestlustest õpilastega tuli välja, et Eesti lapsed on valmis Ukraina õpilasi õpingutes toetama. Lisaks tehti ettepanek, et õpiabi võiks osutada ka Eesti ja Ukraina õpilaste omavahelise õpiabisüsteemi kaudu, mida korraldaks kool. See oleks koht, kus Ukraina õpilastel on oma mentor ning kus Ukraina õpilane julgeb programmi kaudu abi küsida ning saab abi kiiresti kätte.

Arabella: Nagu on mingid vabatahtlikud põhiliselt, kasvõi nagu väljastpoolt kooli. Igal ukrainlasel on enda siis mingi... tuutor noh, kes saab aidata ja... ja õpetada, kui on vaja. Ja siis, kes on nagu kogu aeg talle olemas, et ta julgeks küsida niimoodi (...). Ja siis jah, kool võiks kuidagi korraldada seda tegevust, et siis need inimesed, kes aitavad, on sellised hästi... Kool valib, kes on vabatahtlikud ja tahavad siis. Ja see on ka, noh see ongi nagu see presentatsioonide asi, et nagu (...) lihtsalt mingid tunnid toimuvad, kus üks Eesti õpilane läheb ukrainlaste klassi, kui need on, ja siis räägib midagi, õpetab neile ja vastupidi ka.

Eesti lapsed on märganud ukrainlaste kaasamisel erinevaid kitsaskohti ja probleeme, mille lahendamiseks on teinud erinevaid ettepanekuid. Enamik ettepanekuid baseeruvad Eesti ja Ukraina õpilaste suhtlemisele ja kokkupuutele, peamiselt suurendades omavahelist suhtlust nii õppetegevuse kaudu kui ka tundide-väliselt.

4. Arutelu

Bakalaureusetöö eesmärk oli välja selgitada selgitada Eesti laste arvamus seoses Ukraina sõjapõgenikest õpilaste lisandumisega Eesti koolikeskkonda. Järgnevalt olen arutlenud olulisemate uurimistulemuste üle, seostades neid õpilaste ettepanekutega ning varasemate

Eesti ja Ukraina õpilased ühises koolikeskkonnas Vene-Ukraina sõja ajal uurimustega. Lisaks olen välja toonud töö praktilise väärtuse, uuringu piirangud ning soovitud edasisteks uurimusteks.

Uuringus osalenud lapsed tõid füüsilise õppekeskkonna muutustena välja lisandunud Ukraina õpilaste klassi ning klassiruumi ukrainlaste omavaheliseks lõimimiseks, mida on tehtud ka teistes Eesti koolides (Juurak, 2023a, 2023b; Kuri, 2023). Õpilased leiavad, et füüsilises koolikeskkonnas võiks rohkem olla kajastatud Ukraina ja ukrainlastega seonduvad teemad, näiteks Ukraina kultuuri puudutavate plakatite ning ukrainlaste toetamise võimaluste info lisamisega koridoridesse. Jõhvi Vene Põhikoolis on just Ukraina kultuuri tutvustamine elavdanud koolielu (Juurak, 2023b). Samuti leiavad Eesti lapsed, et koolides võiks üleüldse ukraina keelt infostendidel rohkem kasutada, näiteks ukrainakeelsete tõlgete lisamisega, et Ukraina lapsed ei jääks infosulgu. See aitaks laste sõnul luua koolis Ukrainat ja ukrainlasi toetavat meelestatust ning suurendaks Eesti laste teadmisi Ukraina kohta ja ukrainlaste abistamise olulisuse osas. Lisaks tõstaks see Vene-Ukraina sõjaga seonduvat teadlikkust õpilaste seas, mis suurendaks rahvustevahelist mõistmist. Lapsed on öelnud, et senine koolides kajastatud sõjateemaline info on olnud puudulik ning Eesti õpilased ei tea päris hästi, mis on Ukraina tegelik olukord ja kuidas ukrainlastesse koolis suhtuma peaks. Ka Jõhvi Vene Põhikoolis valmistati klasse Ukraina õpilaste tulemiseks ette, arutledes Eesti lastega sõja teemadel (Juurak, 2023b). Kuna sõda on tundlik teema, tuleb sellega seonduvat läbimõeldult ja oskuslikult käsitleda, nagu ütlevad ka Carello ja Butler (2015).

Psühholoogilise õpiruumi osas on õpilaste sõnul koolides tekkinud rohkem kokkuhoidu ja üksteisega arvestamist, mida toetab ka Juuraku (2023b) Jõhvi Vene Põhikooli näide elavdunud koolielust ja sõbralikust suhtlusest. Eesti lapsed üldjuhul soovivad ukrainlastega suhelda ning neid kooli ja klassi tegevustesse kaasata. Ukrainlasi vastuvõttev toetav õhkkond on mõjutatud ka Eesti seadusandlusest ning Eesti riigi poolsest Ukraina riiki toetavast tegevusest (Haridus- ja Teadusministeerium, 2023; Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus, 2010; Siseministeerium, 2022). Lapsed leiavad, et Eesti riik ja eestlased peaksid Ukrainat toetama, kuid kohati tehakse seda (üleriigiliselt) liiga palju ning eestlastega ei ole alati esmajärjekorras arvestatud. Sellegipoolest on õpilased öelnud, et ukrainlasi tuleb toetada ning nendega häid suhteid hoida.

Laste sõnul räägivad õpetajad tunnis vahepeal vene keeles ning annavad Ukraina õpilastele vahepeal venekeelseid töömaterjale, et ukrainlaste õpet toetada. Selline tegevus on samuti levinud teistes Eesti koolides, kus õpib ukrainlasi (Juurak, 2023a, 2023b; Kuri, 2023). Õpilaste arvates ei

Eesti ja Ukraina õpilased ühises koolikeskkonnas Vene-Ukraina sõja ajal arvesta õpetajad siiski piisavalt ukrainlaste keelebarjääriga, õhutades Eesti õpilasi ainult eesti keeles ukrainlastega suhtlema ning andes Ukraina õpilastele tihti eestikeelseid õppematerjale. Pajupuu (2001) kinnitab, et keelebarjäär on oluline kultuuridevahelistest erinevustest tulenev raskuskoht. Tõlkimisel kasutavad Ukraina lapsed telefoni abi, kuid õpetajad on ka ise palunud Eesti laste abi tunnitemade selgitamisel ja tõlkimisel. Eesti õpilased leiavad, et õpetajad võiksid rohkem arvestada Ukraina laste taustaga, sest lapsed juurdlevad, kas õpetajatepoolne õpetamistegevus on piisavalt toetav Ukraina õpilastele.

Õpilased on Ukraina laste õppe tõhustamiseks teinud ettepanekuid eestlaste ja ukrainlaste vahelise suhtluse suurendamiseks nii tundidesiseselt grupiülesannetega, suheteteemalise ringitunni loomisega kui ka ühistegevuste suurendamisega näiteks väljasõitudel. Lisaks on õpilased teinud ettepaneku Ukraina klassi kaotamisega, et ukrainlased oleksid eestlastega rohkem lõimunud. Lapsed leiavad, et koolis võiks toimuda rohkem õpilaselt-õpilasele õpet, ka Ukraina ja Eesti laste vahel. Sellist lähenemist on kasutatud ka Laagna gümnaasiumis (Kuri, 2023). Koos olemine ja suhtlemine suurendab Ukraina laste keeleoskust ning tugevdab õpilastevahelisi suhteid, luues ühiselt heaolu.

Eesti ja Ukraina õpilaste vahel on tekkinud sõprus- ja paarisuhteid kui ka tõrjuvaid suhteid. Sõprussuhted on laste sõnul ukrainlaste initsiatiivil katkenud, ukrainlased on hakanud eestlasi vältima ning Eesti õpilased on segaduses, miks Ukraina lapsed nendega enam sõbrustada ei soovi. Lisaks on õpilased öelnud, et koolides on hakanud esinema eestlaste ja ukrainlaste vahelist kiusamist ja üleolevat suhtumist, mis võib olla laste sõnul tingitud ebavõrdsest kohtlemisest tulenevast kadedusest ning ka lihtsalt kultuurilisest erinevusest, nagu on ka Pajupuu (2001) öelnud. Vaatamata kohati ebavõrdsele kohtlemisele Ukraina ja Eesti õpilaste vahel, on Eesti lapsed arvamusel, et toetust ukrainlaste vastu ei tohi kaotada, kuigi Ukraina õpilaste koolis kaasamise kohta on lastel eriarvamused.

Ukrainlaste klassi lisandumisest ning paarisuhetest tekkinud konfliktid on tekitanud lõhestumist nii sõprusgruppides kui ka klassidevaheliselt. Lapsed on öelnud, et sõprus- ja paarisuhetes tekkinud konfliktid on mõjutanud nende heaolutunnet ning nad on soovinud tekkinud konfliktid lahendada. Arvestades seda, et heaolu luuakse koolis suhetepõhiselt (Valk *et al.*, 2023), leidsid ka Eesti lapsed, et antud probleemi lahendamiseks sobib suhtlemise ja ühistegevuste suurendamine, tehes ettepaneku seda näiteks läbi ühise suheteteemalise ringitunni

Eesti ja Ukraina õpilased ühises koolikeskkonnas Vene-Ukraina sõja ajal loomisega. Selline ringitund aitaks tugevdada Ukraina ja Eesti laste vahelisi suhteid, leida uusi sõpru ning ühtlasi õpetaks sotsiaalseid oskusi.

Eesti lapsed on täheldanud, et ukrainlaste väljajäävus tekitab neis üksildus- ja kurbustunnet ning meenutab kodumaaga seonduvat, mis on eskaleerunud ka selleni, et Ukraina lapsed elavad koolikeskkonnas kurbi emotsioone välja. Ka Chaaya jt (2022) ütlevad, et sõda kõigi selle tagajärgedega on selge stressor, kurvameelsuse tekitaja ning võimalik negatiivne mõjur vaimsele tervisele, Peeki (2008) sõnul eriti laste ja naiste seas. Lisaks võib stressitaset suurendada keelebarjäär (Pajupuu, 2001), mida arvavad ka Eesti lapsed. Ukraina õpilaste eemalehoid ning võimalik üksildustunne tõendavad Eesti laste seisukohta koolide liiga vähesest panusest Ukraina õpilaste toetamiseks ja lõimimiseks.

Wilkinson (2002) on kinnitanud, et koolil on laste vaimse tervise toetamisel oluline roll ning seda läbi sotsiaalse toe loomise. Lapsed leidsid, et Eesti koolid võiksid suhete toetamisele rohkem rõhku panna nii kooliüleselt kui ka ainetundides ning arvestada rohkem Ukraina sõjapõgenikest laste taustaga ja võimalike vaimse tervise probleemidega. Eesti õpilased on öelnud, et ka nemad proovivad Ukraina lapsi vaimselt toetada, kui näevad selleks vajadust. Sellegipoolest ei taha eestlased liialt pealetükkivad olla, kuna Ukraina lapsed on neist ise eemaldunud ning võib-olla ei soovi eestlastega enam suhelda.

Õpilased üldjuhul soovivad Ukrainat ja Ukraina õpilasi erineval moel toetada. Selleks tuleks lastega arutleda Ukraina ja Ukraina õpilaste teemadel ning kuulata ja arvesse võtta laste ettepanekuid, et ühist koolikeskkonda paremaks muuta. Kooliülese teadlikkuse tõstmiseks ukrainlaste lisandumise olukorrast, võiksid koolid suurendada Eesti ja Ukraina õpilaste integratsiooni, luua lastele rohkem võimalusi ühistegevusteks. Lisaks võiksid Eesti õpetajad rohkem panustada Ukraina laste õppesse, milleks võib kasutada näiteks keelekümblusprogrammide või Eesti laste endi abi. Muukeelsete laste toetamiseks on veel mitmeid meetodeid (Haridus- ja Noorteamet, *s.a.*). Traumakogemusega laste toetamiseks koolides võiks arvestada TIC põhimõtetega (Fallot & Harris, 2009) ning võimalusel TIEP programmi kasutamise, lisaks on tõhus ka erinevate teraapiliste tegevuste ning tugivõrgustiku spetsialistidega koostöö tegemisel (Sullivan & Simonson, 2016). Samuti võiks mõelda Ukraina õpilasi õpetavate koolide koostöövõrgustiku loomisele.

Eesti ja Ukraina õpilased ühises koolikeskkonnas Vene-Ukraina sõja ajal

Bakalaureusetööl on praktiline väärtus haridustöötajatele, andes senini uurimata valdkonnas sissevaate võimalike probleemide olemusest Ukraina laste kaasamisel Eesti koolides ning vahendades Eesti õpilaste erinevaid ettepanekuid parema koolikeskkonna loomiseks.

Minu uurimuses ilmnis suhete negatiivne dünaamika: Eesti õpilaste suhtlemisaktiivsus ning vastastikune kaugenemine ja pooldumine, mille uurimist võiks edaspidi jätkata. Tulenevalt Ukraina sõjapõgenikest laste lisandumisest koolis eakaaslaste sekka, võiks uurida traumakogemuste mõju suhtluskeskkonnale ja abivajadusele koolis.

Uuringu piiranguks võis osutada grupiintervjuude transkribeerimine peale kõikide intervjuude läbiviimist. Leian, et eelmise grupiintervjuu transkriptsioonist oleksin saanud teha väikeseid muudatusi järgmise intervjuu küsimustes. Erinevate arvamuste ja ettepanekute välja toomist segas ühe intervjuu puhul üheaegne rääkimine ja teemast kõrvalekaldumine, teise puhul aga passiivsus ja arglikkus. Õhkkonna vabamaks hoidmiseks oleksin võinud teha osalejatele ettepaneku intervjuu ajal vaikse taustamuusika kasutamiseks. Kõige suuremaks piiranguks pean aga grupiintervjuude läbiviimist koolikeskkonnas, mis võis takistada õhkkonna kujunemist.

Tänu sõnad

Täna oma lõputöö juhendajaid Dagmar Kutsarit ja Pihel Hunti alati kiire tagasiside ning mitmekülgsete ja asjakohaste nõuannete ning abi eest. Samuti tänan koolide direktoreid, kes olid nõus uuringu läbiviimisega nende kooli õpilastega ja kõiki uurimuses osalenud lapsi sisukate ja asjakohaste vestluste eest. Suur tänu ka Maris Matsile, Greete Sassile ja Anu Ukkivile keelelise abi eest. Uurimuse läbiviimist toetas ETAG PRG700. Uurimus täidab nimetatud projekti ülesandeid.

Autorsuse kinnitus

Kinnitan, et olen koostanud ise käesoleva lõputöö ning toonud korrektselt välja teiste autorite ja toetajate panuse. Töö on koostatud lähtudes Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

Klaara Saar

/allkirjastatud digitaalselt/

kp

Kasutatud kirjandus

- Abrams, Z. (2022). How to handle the trauma of war from afar. *American Psychological Association*, 28. <https://www.apa.org/news/apa/2022/trauma-war-afar>
- American Psychological Association (2008). *Children and trauma: Update for Mental Health Professionals*. <http://apa.org/pi/families/resources/update.pdf>
- Bogic, M., Njoku, A., & Priebe, S. (2015). Long-term mental health of war-refugees: a systematic literature review. *BMC International Health and Human. Rights*, 15(1), 1–41.
- Carello, J., & Butler, L. D. (2015). Practicing what we teach: Trauma-informed educational practice. *Journal of Teaching in Social Work*, 35(3), 262-278. <https://doi.org/10.1080/08841233.2015.1030059>
- Chaaya, C., Thambi, V. D., Sabuncu, Ö., Abedi, R., Osman, A. O. A., Uwishema, O., & Onyeaka, H. (2022). Ukraine - Russia crisis and its impacts on the mental health of Ukrainian young people during the COVID-19 pandemic. *Annals of Medicine and Surgery*. <https://doi.org/10.1016/j.amsu.2022.104033>
- Colorado Department of Education (s.a.). *Trauma-Informed Education Strategy Guide-Archived*. <https://www.cde.state.co.us/uip/trauma-informed-strategy-guide>
- Council of Europe Portal (s.a.). Sõda ja terrorism. Käsiraamat? <https://www.coe.int/et/web/compass/war-and-terrorism>
- Eessalu, M., Engelbrecht, J., Juurik, M., Koppel, A., Kulu, P., Lilles-Heinsar, L., Ling, K., Lõuk, K., Maimets, T., Meriste H., Mäger, K., Mällo, T., Niglas, K., Nurk, E., Parder M. L., Pärtlas, M., Sinijärv, U., Soone, M., Sutrop, M., & Veski, L. (2017). *Hea teadustava*. https://www.eetika.ee/sites/default/files/www_ut/hea_teadustava_trukis.pdf
- Fallot, R. D., & Harris, M. (2009). Creating Cultures of Trauma-Informed Care. *Washington DC: Community Connections*. DOI:10.13140/2.1.4843.6002
- Fazel, M., & Stein, A. (2002). The mental health of refugee children. *Archives of disease in childhood*, 87 (5), 366-370. doi: 10.1136/adc.87.5.366
- Haridus- ja Noorteamet (s.a.). *Muu kodukeelega laps*. <https://harno.ee/muu-kodukeelega-laps>
- Haridus- ja Teadusministeerium (2023). *Ukraina sõjapõgenike haridus Eestis*. <https://hm.ee/ukraina>
- Haridussilm (s.a.). *Ukraina sõjapõgenikud Eesti haridussüsteemis*. <https://www.haridussilm.ee/ee/valdkonnaraportid/ukraina-oppjad-eesti-hariduses>

- Eesti ja Ukraina õpilased ühises koolikeskkonnas Vene-Ukraina sõja ajal
 HTM, TLÜ, & TÜ (2017). Õpikäsitusest ja selle muutumisest. Elukestva õppe strateegia 2020 1. eesmärgi selgituseks. Paide, Tallinn, Tartu.
- International Rescue Committee (s.a.). *Ukraine Crisis*. <https://www.rescue.org/topic/ukraine-crisis>
- Juurak, R. (2023a, 13. jaanuar). Muukeelne laps (1): Ukraina laste õpetamine Kose Gümnaasiumis. *Õpetajate Leht*. <https://opleht.ee/2023/01/muukeelne-laps-1-ukraina-laste-opetamine-kose-gumnaasiumis/>
- Juurak, R. (2023b, 20. jaanuar). Muukeelne laps (2): Ukraina lapsed Jõhvi Vene Põhikoolis. *Õpetajate Leht*. <https://opleht.ee/2023/01/muukeelne-laps-2-ukraina-lapsed-johvi-vene-pohikoolis/>
- Kalmus, V., Masso, A., & Linno, M. (2015). Teksti- ja diskursusanalüüsi meetodid. *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*. <https://samm.ut.ee/kvalitatiivne-sisuanalyys>
- Kuri, K. (2023, 27. jaanuar). Muukeelne laps (3): Ukraina lapsed Laagna gümnaasiumis. *Õpetajate Leht*. <https://opleht.ee/2023/01/muukeelne-laps-3-ukraina-lapsed-laagna-gumnaasiumis/>
- Laherand, M-L. (2010). *Kvalitatiivne uurimisviis*. 2. Tr. OÜ Sulesepp.
- Lastekaitseseadus (2014). *Riigi Teataja I, 06.12.2014, 1*. <https://www.riigiteataja.ee/akt/LasteKS>
- Lepik, K., Harro-Loit, H., Kello, K., Linno, M., Selg, M., & Strömpl, J. (2014). *Andmekogumismeetodid. Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*. <https://samm.ut.ee/intervjuu>
- Lilles-Heinsar, L. (2016). *Hea kooli käsiraamat: Vaimne ja füüsiline õpiruum on tugevalt seotud*. Tartu Ülikooli Eetikaveeb. <https://www.eetika.ee/et/hea-kooli-kasiraamat-vaimne-fuusiline-opiruum-tugevalt-seotud>
- Linno, M. (s.a.). Transkribeerimine. *Kvalitatiivsed uurimismeetodid sotsiaalteadustes*. <https://sisu.ut.ee/kvalitatiivne/transkribeerimine>
- Murakas, R., Soo, K., & Otsavel, S. (2019). *Laste subjektiivne heaolu kohalikus ja rahvusvahelises vaates*. Kutsar, D., & Raid, K. (Toim), *Laste subjektiivne heaolu koolis*. Statistikaamet. Tallinn. https://www.stat.ee/sites/default/files/2020-07/Laste_subjektiivne_heaolu_kohalikus_ja_rahvusvahelises_vaates.pdf
- Märja, T. (2011). *Koolitaja käsiraamat*. ETKA Andras.

- Olev, A., & Alumäe, T. (2022). Estonian Speech Recognition and Transcription Editing Service. *Baltic HLT*.
- Pajupuu, H. (2001). Tiits, M (Toim), *Kuidas kohaneda võõras kultuuris*. 2. Tr. Eesti Keele Sihtasutus.
- Peek, L. (2008). Children and disasters: Understanding vulnerability, developing capacities, and promoting resilience – An Introduction. *Children, Youth and Environments*, 18(1), 1–29. University of Cincinnati. <https://www.jstor.org/stable/10.7721/chilyoutenvi.18.1.0001>
- Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus (2010). *Riigi Teataja I*, 41, 240. <https://www.riigiteataja.ee/akt/13332410>
- Põhikooli riiklik õppekava (2011). *Riigi Teataja I*, 14.01.2011, 1. <https://www.riigiteataja.ee/akt/129082014020>
- Pöld, E. (2015). Kooliheaolu ja koolimeeldivust mõjutavad positiivsed ja negatiivsed tegurid. *Kasvatustegelikkuse ajakajalisi peegeldus*, 97-121. AS Pakett.
- Riad, A., Drobov, A., Krobot, M., Antalová, N., Alkasaby, M. A., Peřina, A., & Kořćík, M. (2022). Mental health burden of the Russian–Ukrainian war 2022 (RUW-22): anxiety and depression levels among young adults in central Europe. *International journal of environmental research and public health*, 19(14), 8418.
- Rämmer, A. (2014). Valimi moodustamine. *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*. <https://samm.ut.ee/valimid>
- Siseministerium (2022). *EL siseministrite kohtumisel kiideti heaks ajutise kaitse direktiiv Ukraina põgenikele*. <https://www.siseministerium.ee/uudised/el-siseministrite-kohtumisel-kiideti-heaks-ajutise-kaitse-direktiiv-ukraina-pogenikele>
- Soo, K., & Kutsar, D. (2020). *Kuidas elad, Eestimaa laps? Ülevaade 8-12-aastaste laste subjektiivsest heaolust*. Tartu Ülikooli ühiskonnateaduste instituut. Tartu.
- Sullivan, A. L., & Simonson, G. R. (2016). A systematic review of school-based social-emotional interventions for refugee and war-traumatized youth. *Review of Educational Research*, 86(2), 503-530.
- Valitsuse kommunikatsioonibüroo (2022). *Peaminister Kallas Ukraina suursaadikule: Eesti toetus Ukrainale on vankumatu*. <https://valitsus.ee/uudised/peaminister-kallas-ukraina-suursaadikule-eesti-toetus-ukrainale-vankumatu>

- Valk, A. (2019). *Tark ja tegus Eesti 2035. Kolme ekspertrühma visioonidokumentide kokkuvõte*. Haridus- ja Teadusministeerium.
https://haridusfoorum.ee/images/2020/Tark_ja_tegus_kokkuvote.pdf
- Valk, A., Soo, K., & Beilmann, M. (2023). Vaimne tervis ja heaolu õpikeskkonnas, Konstabel, K., Pärna, K., Kutsar, D., Tiidenberg, K., & Sooväli-Sepping, H (Toim), *Eesti Inimarengu Aruanne*, 197-209. <https://inimareng.ee/>
- Vihalemm, T. (2014). Fookusgrupi intervjuu. *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*. <https://samm.ut.ee/fookusgrupi-intervjuu>
- Wilkinson, L. (2002). Factors influencing the academic success of refugee youth in Canada. *Journal of Youth Studies*, 5(2), 173-19.

Lisad

Lisa 1. Intervjuukava

Sissejuhatavad küsimused

1. Mind väga huvitab, kes te olete, tutvustage ennast palun ühe lausega. Öelge ka nimi, kuidas võin teid kutsuda. See ei pea olema teie pärisnimi.
2. Rääkige mulle veidi ka oma koolist, milline x kool on? Mis teil tuleb kõigepealt meelde, kui oma kooli peale mõtlete?
3. Mitu Ukraina last teie klassis õpib ja kui kaua nad on õppinud?

Põhiküsimused

UK1 Mida räägivad Eesti õpilased seoses Ukraina sõjapõgenikest

õpilaste lisandumisega koolikeskkonnas?

1. Kuidas te ukrainlastega suhtlete?
2. Millistel teemadel te ukrainlastega räägite?
3. Millistel hetkedel olete te ise ukrainlasi koolis või tunnis abistanud? Kui tihti?
4. Mõelge sellele ajale, kui teie klassis veel ei õppinud Ukraina õpilasi, kui teie koolis ei olnud ukrainlasi. Mis on ukrainlaste lisandumisega teie jaoks nüüd koolis muutunud, mis on teisiti? Mis on tundides muutunud?
5. Mis on vahetundide ajal muutunud?

UK2 Milliseid ettepanekuid teevad õpilased kooli heaolu parendamiseks seoses

sõjapõgenikest õpilaste kaasamisega koolis?

1. Kujutage ette, et igäüks teist on õpetaja – mida teeksid sina õpetajana, et Eesti lastel ja Ukraina lastel oleks üheskoos tundides tore ja hea olla?
2. Kujutage ette olukorda, kus teie olete kooli juhtkond, teete suuri otsuseid, mis puudutavad kõike, mis koolis toimub.
3. Kuidas teie koolielu korraldaksite, et eestlastel ja ukrainlastel oleks koolis hea olla? Mida te teeksite teisiti, kui praegu teie koolis tehakse?

Lõpetavad küsimused

1. Kas te sooviksite ise veel midagi lisada kooli ja ukrainlaste osas, mida ma ei küsinud?

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Klaara Saar

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Eesti ja Ukraina õpilased ühises koolikeskkonnas Vene-Ukraina sõja ajal: Eesti laste vaade“, mille juhendajad on Dagmar Kutsar ja Pihel Hunt, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Klaara Saar

26.04.2023